

ВИТОКИ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ДЕКОРАТИВНОЇ РІЗЬБИ

Кишук М. М., заступник голови НСХУ, секретар з питань декоративно-прикладного мистецтва, завідуючий кафедрою ХВДМ

Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука

Анотація. У статті розкриті витoki гуцульської декоративної різьби від першоджерел до сучасності.

Ключові слова: декоративне різьблення, інкрустація, интарсія, Гуцульський стиль.

Аннотация. Кишук Н. Н. Истоки гуцульской декоративной резьбы. В статье раскрыты истоки гуцульской декоративной резьбы. От первоисточников к современности.

Ключевые слова: декоративная резьба, инкрустация, интарсия, Гуцульский стиль.

Annotation. Kischuk N. N. Sources of gucul's decorative rizbl. In the article exposed sources of gucul's decorative rizbl. From original sources to contemporaneity.

Key words: decorative rizblennya, incrustacya, intarsiya, Gucul's style.

Постановка проблеми. Висвітлення витоків гуцульського декоративного різьблення. У художньому дереві мабуть активніше, ніж в інших видах декоративно-прикладного мистецтва, на зламі віків почали проявлятися нові форми нова художня система – відмінна від традиційної. Чудово декоровані вироби набрали широкого розповсюдження серед населення.

Аналіз останніх дослідження і публікацій. Таким чином, аналіз останніх праць, статей, публікацій свідчить про високу зацікавленість вивченням, поширенням, колекціонуванням творів гуцульського декоративного різьблення. На нинішній день зустрічається чимала кількість есе про персоналії окремих майстрів художнього дерева, а інколи навіть і цілі династії. Та на жаль, на даний момент майже відсутній глибокий підхід до вивчення саме витоків гуцульського різьблення, його регіональних відмінностей, проблематики та тенденції розвитку.

Формулювання цілей роботи. Актуальною темою є розгляд і дослідження зародження, утвердження сюжетних ліній, рослинних мотивів у гуцульському декоративному різьбленні. У даній публікації нашим головним завданням було окреслити джерела походження та розвитку, що характерні для творчості майстрів-художників Гуцульщини.

Результати дослідження. Давні хроніки згадують, якщо не про велику вартість, то про велику кількість різьблених предметів у слов'ян. Усі стіни поганських святинь були покриті різьбою по дереву, а описи слов'янських богів та інших пам'яток є наочним доказом, що різьбярство у наших предків було широко розповсюджене.

Звідси випливає і те, що одним із способів прикрашання побутових речей і оселі, різьба займає провідне місце. Провідними регіонами художніх деревообробних промислів і ремесел у XIX столітті були Придніпров'я, Полісся, Поділля, Прикарпаття й Карпати.

У деяких місцевостях продовжували оздоблювати профілюванням та плоским різьбленням дерев'яні деталі архітектури, зокрема, карнизи, сволоки, віконниці. Майстри також з особливим підходом створювали предмети сакрального призначення. Принагідно було б згадати, що у традиційних осередках народного деревообробництва, тобто у Прикарпатті, масово виготовляли предмети хатнього ужитку, начиння та інші побутові речі, що оздоблювалися різьбленням, тонуванням, інкрустаціями та інтарсіями.

Але на наш погляд, особливо цікавою вирізняється декоративна різьба у Карпатському регіоні. Про давні традиції і високу мистецьку школу цього краю свідчить і той факт, що навіть до сьогоденного дня народне мистецтво в цілому і дерев'яне різьблення зокрема, мають чималу кількість майстрів, що працюють у цьому напрямі.

На початку XX століття на Гуцульщині існувало два види різьблення: ажурне і кругле, що слугували для виготовлення іконостасів, а виїмчастим і контурним робили хрести й ікони, декорували скрині, столи, жердки. По гуцульських селах тоді працювало десятки талановитих майстрів художньої обробки дерева. Одним з перших (відомий дослідникам на даний час) різьбярів, твори якого збереглися до наших днів, був Андрій Дячук-Дереюк (1817 – 1887) з Криворівні. В. Шухевич у своїй п'ятитомній монографії “Гуцульщина” про нього пише так: “Він виробляв до церкви світочі, хрести, трійці, патериці; його брали з собою малярі, що украшали гуцульські церкви і довіряли йому різьбярську роботу. З огляду на це він займався церковним різьбярством, вироби не мали впливу на розвій народного різьбярства”¹. Але ж насправді, дослідники схильні вважати, що деякі орнаментальні й технічні прийоми у нього запозичили Шкрібляки та їхні послідовники. Безперечно, джерела стилістики його творів беруть початок з дерев'яних обрядових і церковних предметів: свічників, хрестів, царських воріт. “Він являється автором унікальних трійць, що складаються з трьох семикінцевих хрестів, рослинних

¹ Шухевич В. Гуцульщина. – С. 314.

мотивів, макаронів, дармовисів, ажурно поєднаних в цілісну конструкцію свічника”². Є дуже цікава особливість, ці свічники дуже нагадують за мотивами та технікою різьблені патериці з церкви у Криворівні³.

Потрібно відзначити дуже цікаву особливість, гуцульське різьблення наприкінці XIX ст. переходить до ускладненого етапу. Це, зокрема, зумовило розширення застосування інкрустації металом (“жирування”). Навіть ранні вироби основоположників сучасної школи гуцульського різьблення ще поки не відзначалися ні ефектною “каліграфією”, ані насиченням і різноманіттям поверхні орнаментальними мотивами.

А вся справа в тому, що у кінці XIX ст. формується нова художня система, досить відмінна від традиційної. Виникають і освоюються нові техніки плоского різьблення (інкрустація, полірування). Одним з найважливіших досягнень нової школи гуцульського декоративного різьблення було створення і впровадження для багатого покупця нових пишно і широко декорованих виробів: різьблені тарелі, пляшки, коробочки, письмове приладдя, зброя.

З радикальними змінами у декоративному різьбленні пов’язують дві династії Шкрібляків та пізнішу Корпанюків. Перша, що складалася з Юрія, Василя, Миколи і Федора – батька з синами, котрі походили з села Яворова, що на Косівщині. Унікальні вишукані форми їх виробів прикрашені виразним декором, що підтриманий високомайстерною технікою різьблення, інкрустацією металом або рогом, рідко – випалюванням.

Юрій Іванович Шкрібляк (1822 – 1885) – схильність до різьблення йому привили дід та батько, котрі були бондарями. Поступово майбутній майстер опанував навички виготовлення пістолів, руків’я яких оздоблював різьбленням і жируванням. Згодом самостійно освоїв токарство, інкрустацію і випалювання. На різноманітних виробках чи то тарілки, чи то баклаги він гладку поверхню з геометричними мотивами орнаменту зіставляв з ромбічною сіткою із заглиблених штрихів, що давало яскраво виражений контраст і підкреслювало витонченість виробу. Ю. Шкрібляк часто ділив декоровані площини на менші поля, цей прийом дає змогу атрибутувати твори, що належать саме його авторству. Твори майстра досить часто експонувалися на етнографічних та промислових виставках у Відні (1872), Львові (1877), Коломиї (1880) і були відзначені медалями.

Іншими народними різьбярями, що ввели новаторство і збагатили традицію гуцульського декоративного різьблення, були Марко Мегединюк (1842 – 1912) зі с. Річки та Василь Девдюк (1873 – 1951) зі Старого Косова. Вищезгадані майстри розробили колористичне декорування виробів. Мегединюк вперше розпочав оздоблювати свої твори лише різнокольоровим бісером, так званими, “кораликами”. Значною заслугою Девдюка було впровадження прикрашати виключно інкрустацією деревом, металом і перламутром, а на завершальному етапі – полірування.

² Станкевич М. Українське художнє дерево XVI – XX ст. – Львів, 2002. – С. 149.

³ Нова хата, 1935. – Ч. 24. – С. 1. Цит. за: Станкевич М. Українське художнє дерево XVI – XX ст. – Львів, 2002. – С. 149.

Наприкінці XIX століття у манері шкрібляківського плоского різьблення на той час працювали уже такі відомі майстри: Петро Гондурак у Яворові, Василь Якіб'юк у Криворівні, Іван Семенюк та Іван Лугов'як у Печеніжині⁴.

Не забували народні майстри і про підростаюче покоління різьбярів, створюючи школи столярства та промислові спілки. Так, наприклад, наприкінці XIX століття, а точніше у 1884 р., у Станіславові була організована Краєва професійна школа столярства і токарства, а 1887 року Гуцульська промислова спілка в Коломиї заснувала школу дерев'яного промислу під керівництвом архітектора Калли⁵. В обох цих закладах готували майстрів, як на той час казали “гуцульського стилю”. Насправді там навчали молодь виготовляти дрібні, прикрашені різьбленням та інкрустацією вироби.

На початку XX століття і в подальших десятиріччях гуцульське декоративне різьблення залишалося на досить високому рівні. Широкому розвитку художньої обробки дерева з новими тенденціями на Гуцульщині сприяла Краєва школа різьбярства і металевої орнаментики у Вижниці, що була заснована 1905 року і проіснувала до 1918 під керівництвом П. Лешовського⁶. Школа пишалася своїми обдарованими молодими майстрами, не дивно їхні художні вироби відзначалися найвищими нагородами на вітчизняних виставках у Чернівцях (1908 р.) та Коломиї (1912 р.), а також мали великий успіх на міжнародних. Вижницька школа різьбярства за весь час діяльності підготувала понад 100 спеціалістів декоративного дерев'яного різьблення, стверджуючи традиції нової системи художніх прийомів різьбярства на Гуцульщині.

Гуцульське декоративне різьблення розвивалося в єдиному потоці із західноєвропейським декоративним мистецтвом, і було його складовою. Декоративне різьблення цього унікального краю являє собою своєрідне і самобутнє художнє явище, що тісно було взаємопов'язане з побутом, працею віруваннями, традиціями і обрядами гуцулів. Цей вид мистецтва органічно існував і розвивався поряд із ткацтвом, килимарством, вишиванням, в'язанням. Доцільно було б відзначити, що у декоративно-ужитковому мистецтві, гуцульському дерев'яному різьбленні зокрема, відбивалися естетичні, багаті на уяву про прекрасне погляди народу.

Висновки. Не випадково ми взяли до розгляду гуцульське художнє різьблення кін. XIX – поч. XX століття, що вирізняється оригінальною вишуканістю форм та декору. В гуцульському регіоні вони набули своєрідних локальних рис, що виявилися в розумінні естетичних показників матеріалу, його тектоніки, пропорцій, різноманіття орнаментального оздоблення.

У гуцульських виробах декоративного різьблення поєдналися риси дохристиянські, візантійські, західноєвропейські, давньоруські та новаторство традицій.

⁴ Будзан А. Ф. Різьба по дереву в західних областях України. – С. 39-40.

⁵ Станкевич М. Українське художнє дерево XVI – XX ст. – Львів, 2002. – С. 152.

⁶ Там само. – С. 159.

В унікальних за красою творах, у їх формі, ритмах різьбленого орнаменту, плавних лініях і улюблених мотивах іконографічних сцен прихована душа українського народу, що славиться своєю історією декоративного різьблення.

Література:

1. Станкевич М. Українське художнє дерево XVI – XX ст. – Львів, 2002. – С. 152.
2. Шухевич В. Гуцульщина. – С. 314.

Надійшла до редакції 20.11.2008